

მალხაზ მაცაბერიძე

პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

26 მაისი მეხსიერების პოლიტიკის კონტექსტში (1921-1922)

რუსეთის წითელი არმიის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ (1921 წლის თებერვალ-მარტი) შექმნილი საბჭოთა რეჟიმი ამტკიცებდა, რომ დაიცავდა საქართველოს სუვერენიტეტს და ამიტომ 1921 წელს იძულებული გახდა აღნიშნა საქართველოს დამოუკიდებლობის დღე - 26 მაისი. ოღონდ შეეცადა ამ თარიღისთვის „საბჭოთა შინაარსი“ მიეცა, - ამტკიცებდნენ, რომ მხოლოდ გასაბჭოების შემდეგ ნამდვილი თავისუფლება საქართველოს მშრომელებმა.

თუმცა ამის მტკიცება 26 მაისს, რომელიც საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის სიმბოლოს წარმოადგენდა, კომუნისტური რეჟიმისთვის მიუღებელი და გარკვეულწილად საშიში აღმოჩნდა.

საბჭოთა რეჟიმმა 1922 წლიდან აკრძალა 26 მაისის აღნიშვნა და მის ნაცვლად ოფიციალურ საზეიმო თარიღად დაადგინა 25 თებერვალი - თბილისში რუსეთის წითელი არმიის შემოსვლის და „საბჭოთა საქართველოს“ გამოცხადების დღე.

შესავალი

1921 წლის თებერვალ-მარტის ომის შედეგად საქართველო ოკუპირებული იქნა რუსეთის წითელი არმიის მიერ. საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ (1918-1921) არსებობა შეწყვიტა. საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ გაიშალა ბრძოლა ისტორიული მეხსიერებისთვის. მოხსენებაში განხილულია მეხსიერების ორი პოლიტიკის დაპირისპირების საწყისი ეტაპი - 1921-1922 წლები, როდესაც ბოლშევიკური რეპრესიული მანქანა სრულად არ იყო ამუშ-

ავებული და მას ლეგალური და არალეგალური ფორმით ოპონირებას უწევდნენ სხვა პოლიტიკური ძალები.

ისტორიული მეხსიერებისათვის მიმდინარე ბრძოლაში საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისთვის მებრძოლთა მთავარი საზრუნავი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხსოვნის შენარჩუნება იყო, რომლის სიმბოლო გახდა 26 მაისი - საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნის დღე. საბჭოთა რეჟიმისთვის კი უმთავრესი მიზანი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დისკრედიტაცია იყო. საქართველოს „დამოუკიდებლობის“ თარიღად კი 25 თებერვლის - თბილისში წითელი არმიის შესვლის დღის - დამკვიდრებას ცდილობდნენ. დაპირისპირებამ 26 მაისსა და 25 თებერვალს შორის პოლიტიკური და იდეოლოგიური ხასიათი მიიღო, რაც შვიდი ათეული წლის განმავლობაში გაგრძელდა.

1.1921 წლის 26 მაისის მოლოდინი

1.1. გასაბჭოებული საქართველოს „დამოუკიდებლობის“ ილუზია

1921 წლის თებერვალ-მარტის ომის შედეგად საქართველო ოკუპირებული იქნა რუსეთისა და თურქეთის ჯარების მიერ. თურქეთმა დაკავებული ტერიტორიები უშუალოდ მიიერთა, საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოში შექმნილი ე. წ. „რევოლუციური კომიტეტი“ (რევკომი) კი აცხადებდა, რომ წითელი არმიის ყოფნა საქართველოს ტერიტორიაზე დროებითი იყო და საქართველოს დამოუკიდებლობას საფრთხე არ ემუქრებოდა, რომ მისი პოლიტიკა მიმართული იქნებოდა „საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაცვისა და განმტკიცებისაკენ“.

ბოლშევიკური დემაგოგია ძალზედ შორს იდგა რეალობისგან და შეცდომაში ვერ შეიყვანა საქართველოს პოლიტიკური ძალების უმრავლესობა. მომხდარს მაშინვე მიეცა ადექვატური შეფასება:

„ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობა“.¹ თუმცა ქართულ პოლიტიკურ სპექტრში მემარცხენე ჯგუფების ნაწილმა დაიჯერა კომუნისტების განცხადებები და მომხდარი აღიქვა როგორც „მენშევიკების დამარცხება“. ისინი დადგნენ „საბჭოთა ნიად-აგზე“ იმ პირობით, რომ დაცული იქნებოდა „საბჭოთა საქართველოს სუვერენიტეტი და დამოუკიდებლობა“.²

საბჭოთა პოზიციაზე დამდგარ პოლიტიკურ ჯგუფებს შორის ყველაზე გავლენიანი მემარცხენე სოციალისტ-ფედერალისტები იყვნენ, რომლებსაც ბოლშევიკებმა შესაძლებლობა მისცეს თავიანთი გაზეთი „სოციალისტ-ფედერალისტი“ გამოეცათ.

კომუნისტების მიერ საქართველოს სუვერენიტეტის დაცვის იმედი კარგად ჩანს ამ გაზეთის ფურცლებზე გამოქვეყნებულ სტატიებში. მაგალითად, ვახტანგ კოტეტიშვილი დიდის ამბით აღნიშნავდა 1921 წლის 1 მაისს რუსეთის წითელი არმიის აღლუმის დროს სერგო ორჯონიკიძის მიერ დადებულ ფიცს, რომ საბჭოთა რუსეთი დაიცავდა საბჭოთა საქართველოს დამოუკიდებლობას და „წითელი ლაშქრის მკერდით დაცული იქნება საქართველოს მიერ ბრძოლით მოპოვებული თავისუფლება“.³

¹ მიმართვა სოციალისტური პარტიებისა და მუშათა ორგანიზაციებისადმი - „თავისუფალი საქართველო“, 15 მაისი 1921 წელი, N 1, გვ.3

² მაგალითად 1921 წლის 12 აპრილს საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიის დეკლარაციაში დაგმოხილი იყო „მენშევიკური კამარილია“, გამოთქმული იყო მზადყოფნა საბჭოთა რუსეთთან ერთად ჩართულიყვნენ სოციალისტურ აღმშენებლობაში, ოღონდ ხელშეუხებლად მიიჩნევდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობას: „მშრომელი ხალხი საქართველოს დამოუკიდებლობას სთვლის რევოლუციის უდიდეს მონაპოვრად და მას ვერავითარ შემთხვევაში ვერ შეეღვევა“. დეკლარაცია კი მთავრდება მოწოდებებით: „გაუმარჯოს მსოფლიო სოციალისტურ რევოლუციას! გაუმარჯოს საბჭოთა სოციალისტურ დამოუკიდებელ საქართველოს!“ (საქართველოს სოც.-რევოლუციონერთა პარტიის დეკლარაცია - „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 1921 წლის 28 აპრილი, N 49, გვ.2)

³ ვახტანგ კოტეტიშვილი. კომუნისტების ფიცი - „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 1921 წ. 5 მაისი N 53, გვ.1

სხვა სტატიაში, ავტორი ე. ჩახუნაშვილი ხელისუფლებაში მყოფი კომუნისტებისაგან მოითხოვდა დაპირების შესრულებას და საქართველოს დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფას: „მენშევიზმის დაცემას შერიგებული ერი, ვერ ეგუება სახელმწიფოს რომელიმე ატრიბუტის ხელის შეხებასაც კი. ვინც უზრუნველყოფს ქართველი ერის დამოუკიდებელ სახეობის ჩარჩოს - სახელმწიფოს, ის უზრუნველყოფს ჩვენი ერის სიმჰატიას თავისადმი. ეს უკვე გამოკვეთილი სინამდვილეა, რომელსაც მხოლოდ წარხოცავს ქართველი ერის წარხოცვა პირიდან შავი მიწისა.“⁴ თუმცა, იმავე გაზეთში მოტანილი იყო მრავალი ფაქტი იმისა, თუ როგორ ანგრევდა კომუნისტური ხელისუფლება საქართველოს სახელმწიფოებრიობას. კომუნისტებს „დამოუკიდებლობა“ სულ სხვაგვარად ესმოდათ და ოკუპირებულ და ფაქტობრივად ანექსირებულ ქვეყანას „სუვერენულად“ აცხადებდნენ.

1.2. 1921 წლის 26 მაისის აღნიშვნის მოთხოვნა

26 მაისი საქართველოს დამოუკიდებლობის და დემოკრატიისთვის ბრძოლის სიმბოლო იყო. ქართულმა საზოგადოებამ დამოუკიდებლობის პერიოდში 26 მაისი ორჯერ იზეიმა და ეს უკვე ტრადიციად იყო ქცეული. საზოგადოება მოელოდა 26 მაისის აღნიშვნას საქართველოს საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგაც. ამ პოზიციის პრესაში გამოხატვა შეეძლოთ იმ პოლიტიკურ პარტიებს, რომლებმაც მიიღეს ქვეყნის გასაბჭოება და ბოლშევიკებმა მათ დროებით ლეგალური საქმიანობის შესაძლებლობა მისცეს. ესენი იყვნენ „მემარცხენე ფედერალისტები“, რომლებიც უშვებდნენ ყოველდღიურ გაზეთს „სოციალისტ-ფედერალისტს“ და „საქართველოს რევოლუციონურ სინდიკალისტ-მაშვრალთა კავშირი“, მათი ორგანო იყო კვირაში ერთხელ გამომავალი გაზეთი „მაშვრალთა ხმა“.

⁴ ე. ჩახუნაშვილი. როგორ ესმის ქართველ ერს 26 მაისი? – „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 1921 წ. 19 მაისი. N 65.

”პირველი მაისიდან ქართველ ხალხის თვალი ოცდა ექვსი მაისისაკენ გადაექანა. საზოგადოებრივი აზრი დაჟინებით კითხულობს, იდღესასწაულებენ კომუნისტები ოცდა ექვს მაისს თუ არა. ჩვენ არ ვიცით რას ჰფიქრობს საქართველოს რევკომი. ის კი ვიცით, რასაც ფიქრობს ქართველი ერი და ამ ფიქრს რევკომმა დიდი ანგარიში უნდა გაუწიოს”, - აღნიშნავდა 5 მაისს გაზეთი ”სოციალისტ-ფედერალისტი”.⁵

15 მაისს ”სოციალისტ-ფედერალისტში” გამოქვეყნდა მიხაკო ხახანაშვილის სტა ტია ”ჩვენი დღესასწაული”, რომელიც 26 მაისის აღნიშვნის საკითხს ეძღვნებოდა. ”როგორ ვიდღესასწაულებთ წრულს ამ უქმეს”, - კითხულობდა იგი და იქვე პასუხობდა: ქართველი ერი ”მზგავსად წარსული წლებისა, თამამად გამოვა ქუჩებში მესამე წლის თავზედაც და უწინდებურად შესძახებს: ”გაუმარჯოს დამოუკიდებელ საქართველოს, ვაჟა 26 მაისს!”⁶

17 მაისს გაზეთი ”სოციალისტ-ფედერალისტი” პირდაპირ მოითხოვდა 26 მაისის აღნიშვნას. ”ყოველ წელს, ყოველ 26 მაისს საქართველოში ქართველები დღესასწაულობენ და უნდა იდღესასწაულონ ჩვეულებისა და წესისამებრ მიმდინარე თვის 26 მაისსაც”. ავტორი აღნიშნავდა, რომ საქართველომ დამოუკიდებლობა მოიპოვა რუსეთის რევოლუციის მიერ წამოყენებული ერთა თვითგამორკვევის რევოლუციური ლოზუნგის თანახმად და ”დაიწყო მან თავისუფალი და დამოუკიდებელი ცხოვრება - სრული უფლების მიხედვით”. სტატიაში გაკრიტიკებული იყვნენ ისინი, რომელთა აზრითაც 26 მაისი „მენშევიკური თარიღი“ იყო. სტატიაში აღნიშნული იყო, რომ კომუნისტური მმართველობის დამყარება საქართველოში არ ნიშნავდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოსპობას. მაგალითიც იყო მოყვანილი, - საფრანგეთში ან გერმანიაში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების შემთხვევაში, არავინ

⁵ ვახტანგ კოტეტიშვილი. კომუნისტების ფიცი - ”სოციალისტ-ფედერალისტი”, 1921 წ. 5 მაისი N 53, გვ.1

⁶ მიხაკო ხახანაშვილი. ჩვენი დღესასწაული, - ”სოციალისტ-ფედერალისტი”, 1921 წ. 15 მაისი N 62, გვ.2

ფიქრადაც არ გაივლებდა, რომ ამით მათი სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა ისპობა.⁷

18 მაისს ”სოციალისტ-ფედერალისტში” გამოქვეყნდა ვახტანგ კოტეტიშვილის სტატია, რომელშიც ცდილობდა თეორიულად დაესაბუთებინა რევოლუციის მიერ ეროვნული საკითხის გადაწყვეტის აუცილებლობა, რაც ეროვნული სახელმწიფოების შექმნას გულისხმობდა. ”ყველა უფლების მაძიებელმა ერმა იცის, რომ საკუთარ სახელმწიფოს გარეშე, იგი კვლავ რჩება ბატონ - ერის მოსახმარ მასალად, რითაც ისპობა მისი ინდივიდუალობა და ესჯება გაყინვა, ისტორიული განვითარების გარეშე დარჩენა“.⁸

იგივე თემას აგრძელებდა 19 მაისს გამოქვეყნებულ სტატიაში ეფ. ჩახუნაშვილი. მისი თქმით, 26 მაისს აღსდგა ეროვნული სახელმწიფო, ესაა „ეროვნული ჩარჩო“. „სახელმწიფოს ამ ჩარჩოში შინაარსის მომწყვედვეა დროისა და პროგრესის საკითხია; მხოლოდ ქართველ ერს არ შეუძლია შეურიგდეს ამ ჭურჭლის დამსხვრევას“. ქართველი ერი ადვილად შეურიგდება „სოციალურ ფორმათა ცვლას, ეკონომიურ ურთიერთობათა ტეხას, მაგრამ ვერ მიიღებს მისი ნაციონალური არსებობის იარაღის - სახელმწიფოს ხელიდან გამოტაცების შესაძლებლობას“.⁹

იგივე სულისკვეთების იყო გაზეთი „მამურალთა ხმა“. როგორც გაზეთი აღნიშნავდა, „26 მაისი ქართველი მშრომელი ხალხისათვის დიდი რევოლუციონური მონაპოვარია და მაშასადამე უბრალოთ მისი წართმევა არავის ძალუძს - ვერვინ გაბედავს“.¹⁰ გაზეთი მოითხოვდა 26 მაისის აღნიშვნას - „საჭიროა რაც შეიძლება ფართოდ ვიდღესასწაულოთ 26 მაისი“¹¹

⁷ მუშა დ. მელია. ოცდა ექვსი მაისი - ”სოციალისტ-ფედერალისტი”, 1921 წ. 17 მაისი N 63, გვ.2

⁸ ვახტანგ კოტეტიშვილი. ერის საკითხი - ”სოციალისტ-ფედერალისტი”, 1921 წ. 18 მაისი N 64, გვ.1

⁹ ეფ. ჩახუნაშვილი. როგორ ესმის ქართველ ერს 26 მაისი? - „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 1921 წ. 19 მაისი. N 65, გვ.1

¹⁰ ლადიძე. 26 მაისი, - „მამურალთა ხმა“, 1921 წ. 12 მაისი, N 10, გვ.1

¹¹ ლადიძე. 26 მაისი, - „მამურალთა ხმა“, 1921 წ. 12 მაისი, N 10, გვ.1

1.3. ბოლშევიკები 26 მაისის „საბჭოური“ შინაარსის ძიებაში

26 მაისის იგნორირება საბჭოთა ხელისუფლებისთვის შეუძლებელი იყო. 1919-1920 წლებში დამკვიდრებული ტრადიციით, ამ დღეს არა მხოლოდ პოლიტიკური სპექტრი, არამედ მთელი საზოგადოებაც ფართოდ აღნიშნავდა. ცხადი იყო, რომ 1921 წლის 26 მაისსაც მოსალოდნელი იყო მიტინგები და დემონსტრაციები საქართველოს ოკუპაციის შეწყვეტისა და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის მოთხოვნით. დემონსტრანტთა წინააღმდეგ ძალის გამოყენება საბჭოთა რეჟიმს რთულ მდგომარეობაში ჩააყენებდა და ყველასთვის ცხადი გახდებოდა, რომ კომუნისტური ხელისუფლება საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ იყო მიმართული. საბჭოთა ხელისუფლება საქართველოში ჯერ მყარად ვერ გრძნობდა თავს. ამიტომ კომუნისტურმა ხელისუფლებამ გადაწყვიტა, რომ თავად აღენიშნა 26 მაისი, ოღონდ „დამოუკიდებლობის საბჭოური შინაარსით“.

ეს საკითხი საქართველოს კომუნისტური ხელისუფლების განხილვის თემა პირველად გახდა 1921 წლის 2 მაისს, როდესაც საქართველოს კომპარტიის (ბ) ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა, რომლის მუშაობაში მონაწილეობდნენ რკპ(ბ) ცკ კავშიურს წევრები, მიზანშეწონილად მიიჩნია 26 მაისი აღენიშნათ და ფართო აგიტაცია გაეშალათ „დამოუკიდებლობის საბჭოთა არსის“ განსამარტავად.

ასეთი გადაწყვეტილების მიღება საქართველოს კომუნისტი მმართველებისთვის ადვილი არ იყო, რადგანაც წინა პერიოდში ყოველთვის მტრულად უყურებდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობას და 26 მაისის მიმართ ნეგატიურ პოზიციას აფიქსირებდნენ. მაგალითად, ასეთი თვალსაზრისი გამოხატულია რკპ(ბ) თბილისის კომიტეტის მიერ 1919 წლის 26 მაისს გამოცემულ ფურცელში.¹² ცხა-

¹² Борьба за победу советской власти в Грузии. Документы и материалы. Тб., 1958, с.419-421

დია, 26 მაისისადმი კომუნისტური პარტიის დამოკიდებულების შეცვლას მხოლოდ შექმნილი ვითარება განაპირობებდა და კომუნისტ ფუნქციონერებში პოპულარობით არ სარგებლობდა.

საქართველოს კპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის სხდომაზე (1921 წ. 4-6 მაისი) განიხილეს 26 მაისის საქართველოს დამოუკიდებლობის ზეიმის ფორმის საკითხი და დაადგინეს, რომ მუშები ამ დღეს გაეთავისუფლებინათ სამუშაოდან, არ დაეშვათ მანიფესტაციები და დემონსტრაციები, სადამოს კი შენობებში მოეწყოთ მიტინგები, რომლებზეც მსმენელებს განუმარტავდნენ დამოუკიდებლობის კომუნისტურ გაგებას.¹³

ამავე დროს კომუნისტურ ხელისუფლებას მისდიოდა შემამფოთებელი ინფორმაცია, რომ 26 მაისისთვის დიდი საპროტესტო აქციები იგეგმებოდა. კომუნისტური ხელისუფლება მალევე მიხვდა შეცდომას, რომ მანიფესტაციებსა და დემონსტრაციებს თავიდან ვერ აიცილებდა და სწრაფად შეცვალა პოზიცია - გადაწყდა თავად მოეწყოთ ქუჩის აქციები. "ბოლშევიკებმა გადაწყვიტეს თვით ედღესასწაულათ 26 მაისი როგორც განთავისუფლების დღე საქართველოსი".¹⁴

გადაწყდა, რომ ქუჩებში "კონტროლირებადი" ღონისძიებები მოეწყობოდა და სწორედ ამით უფრო ადვილად შეუშლიდა ხელს საპროტესტო აქციებს. საქართველოს კპ(ბ) ცკ პლენუმის სხდომაზე 1921 წლის 7 მაისს გადაწყდა 26 მაისის მსვლელობების, მანიფესტაციების, მიტინგების მოწყობა, ჯარების პარადი, სადამოს კი შენობებში უნდა გამართულიყო მიტინგები და უფასო სპექტაკლები. ამასთან არ უნდა დაეშვათ არავითარი სხვა დროშა, გარდა წითლისა. ანუ გამორიცხავდნენ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დროშის გამოჩენას. კვლავ ხაზი გაესვა, რომ 26 მაისის ზეიმის დროს სიმძიმის ცენტრი გადატანილი უნდა ყოფილიყო ფართო მასებისათვის „დამოუკიდებლობის კომუნისტური გაგების“ განმარ-

¹³ საქართველოს შსს არქივი, ფ.14, აღწ.1, საქ.11, ფურც.19

¹⁴ საქართველოს ამბები - "თავისუფალი საქართველო", 1921 წ. 15 ივნისი, N 2, გვ. 23

ტებაზე, რომელმაც „თავისი ნამდვილი შინაარსი ჰპოვა მხოლოდ მენშევიკების ხელისუფლების დამხობის“ შემდეგ. ამ დღეს უნდა ეხეიმათ საქართველოს გათავისუფლება იმპერიალიზმისაგან, სრული კრახი და დაღუპვა მენშევიზმისა და დამოუკიდებლობის მენშევიკური გაგებისა“.¹⁵

არავითარ შემთხვევაში არ უნდა დაეშვათ არავითარი „არასანქცირებული“ გამოსვლები. ბოლშევიკებს „ეშინოდათ ხალხის აჯანყების. ყველგან დაგზავნეს ცირკულარები, რომელნიც განკარგულებას აძლევდნენ სასტიკი ზომები მიეღოთ წესრიგის გარეშე გამოსვლის წინააღმდეგ. თუ ესეთი რამ მოხდებოდა ყველა მილიციელს, და ყველა კომუნისტს უფლება ეძლეოდა იარაღისათვის მიემართა“.¹⁶

საქართველოს კპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს სხდომაზე 1921 წლის 11 მაისს განიხილეს 26 მაისის მიტინგზე წარმოსათქმელი სიტყვების თეზისები.¹⁷ დაამტკიცეს ხუთი ძირითადი თეზისი, რომელიც შემდეგ 25 და 26 მაისს გამოქვეყნდა პრესაში, ოღონდ ქართულად 4 თეზისი გამოქვეყნდა:¹⁸

„თეზისები 26 მაისისათვის

- 1) 26 - მაისს გამოცხადდა საქართველოს ხალხის დამოუკიდებლობის იდეა.
- 2) 26 - მაისი შედგება ოქტომბრის რევოლუციისა.
- 3) 26 - მაისი მენშევიკების პარტიამ გამოიყენა საქართველოს მშრომელთა მასის დამონებისათვის იმპერიალისტურ ან-

¹⁵ საქართველოს შსს არქივი, ფ.14, აღწ.1, საქ.5, ფურც.19

¹⁶ საქართველოს ამბები - „თავისუფალი საქართველო“, 1921 წ. 15 ივნისი, N 2, გვ. 23

¹⁷ საქართველოს შსს არქივი, ფ.14, აღწ.1, საქ.11, ფურც.21

¹⁸ ხუთივე თეზისი გამოაქვეყნა „პრავდა გრუზიიმ“. მე-5 თეზისში აღნიშნული იყო: „საბჭოთა ხელისუფლება მშრომელი მასების დამოუკიდებლობის ერთადერთი დამცველი და მებრძოლია“ («Правда Грузии», 18-го мая 1921, с.1).

ტანტას, მენშევიკების და ბურჟუაზიის ხელისუფლების გასაძლიერებლად.¹⁹

- 4) 26 - მაისს ჩვენ კომუნისტები ვუქმობთ, როგორც ნამდვილ დამოუკიდებელ დღესასწაულს საქართველოს მშრომელთა მასის განთავისუფლებისას მენშევიკების და ევროპის კაპიტალიზმისაგან”.²⁰

გარდა ამისა, საქართველოს კპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს იმავე სხდომაზე 11 მაისს აგიტაცია-პროპაგანდის განყოფილებას დაევალა სპეციალური წერილის შემუშავება, რომელიც ამ თეზისებზე დაყრდნობით უფრო ვრცლად განმარტავდა დამოუკიდებლობის კომუნისტურ გაგებას.²¹ ამ დავალებას სერიოზულად მიუდგნენ და გაზეთ ”კომუნისტში” გამოქვეყნდა არა ერთი, არამედ სტატიების მთელი სერია.²²

სტატიებში ამტკიცებდნენ, რომ 26 მაისი, ანუ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება ოქტომბრის რევოლუციის შედეგი იყო, რომ ერთა თვითგამორკვევის იდეის პრაქტიკული დამცველები და ცხოვრებაში გამტარებლები ბოლშევიკები იყვნენ, რომ სა-

¹⁹ რუსულად გამოქვეყნებულ იმავე თეზისებში საუბარია „წვრილ ბურჟუაზიაზე“.

²⁰ თეზისები 26 მაისისათვის - გაზ. ”კომუნისტი”, 25 მაისი 1921 წ., N 68, გვ.1; ”კომუნისტი”, 26 მაისი 1921 წ., N 69, გვ.3.

²¹ საქართველოს შსს არქივი, ფ.14, აღწ.1, საქ.118, ფურც.23-24

²² უკვე 15 მაისს გამოქვეყნდა მოწინავე ”26 მაისისთვის”; 18 მაისს დაიბეჭდა გედი მყავანაძის ”26 მაისის ნამდვილი სახე” (N 62, გვ.3); 19 მაისს კვლავ დაიბეჭდა მოწინავე სტატია ”26 მაისი, რომელიც ხელმოწერილი იყო ინიციალებით ”რ. კ.” და როგორც ჩანს, რაჟდენ კალამს ეკუთვნოდა N 63, გვ.1); 25 მაისის ნომერში დაიბეჭდა რაჟდენ კალამის სტატიის პირველი ნაწილი ”დამოუკიდებლობა და საბჭოთა რესპუბლიკა” (N 68, გვ.1); 26 მაისის ნომერში დაიბეჭდა 26 მაისისადმი მიძღვნილი რამდენიმე სტატია: ”26 მაისი” (N 69, გვ.1); ”26 მაისი” ხელმოწერით ”კან” (გვ.1); რ. კალამის სტატიის მე-2 ნაწილი ”დამოუკიდებლობა და საბჭოთა საქართველო” (გვ.1); ”26 მაისი (მუშის ხმა)” ხელმოწერით ”ეთერი...” (გვ.1); ”26 მაისი და საქართველოს მუშათა კლასი” ხელმოწერით ”მუშა ოკინ” (გვ.3); ს. თალაკვაძის ”26 მაისი” (გვ.2). ამავე ნომერში დაიბეჭდა კომუნისტური შინაარსით გამსჭვალული 26 მაისისადმი მიძღვნილი სანდრო ეულის და ტ. სვანიძის ლექსები.

ქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება საქართველოს ხელისუფლებაში მყოფმა მენშევიკებმა გამოიყენეს საქართველოს კომუნისტური რუსეთისაგან ჩამოსაცილებლად და „ანტანტისათვის საქართველოს მშრომელთა მასის დასამონებლად“. რომ „საბჭოთა ხელისუფლება მშრომელი მასების დამოუკიდებლობის ერთადერთი დამცველია“ და 26 მაისს კომუნისტები აღნიშნავენ როგორც საქართველოს ნამდვილ დამოუკიდებლობას, „გათავისუფლებას მენშევიკების და ევროპის კაპიტალისტებისაგან“, ქართველ „მენშევიკებს“ კი აცხადებდნენ „ევროპის კაპიტალისტების დამქაშებად“ და „საერთაშორისო და რუსეთის კონტრ-რევოლუციის ხელის შემწყობებად“. საქართველოს დამოუკიდებლობა განიხილებოდა „მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის“ კონტექსტში და ამ პოზიციიდან ლოგიკურად მიაჩნდათ საქართველოს გასაბჭოება.

1.4. რით განსხვავდებოდა კომუნისტებისა და მემარცხენე ფედერალისტთა პოზიცია 26 მაისთან დაკავშირებით

რა განსხვავებაა 26 მაისის მნიშვნელობის მემარცხენე ფედერალისტთა და კომუნისტების გააზრებაში? კომუნისტები 26 მაისში აქცენტს კლასობრივ მომენტზე აკეთებდნენ მათი განცხადებით „მენშევიკების დროს“ საქართველო „ფორმალურად განთავისუფლდა“ - ქვეყანა იმპერიალისტთა ტყვეობაში იყო, მუშათა კლასი კი დაჩაგრული. საქართველოს გასაბჭოებით დაემხო იმპერიალისტთა ბატონობა და განთავისუფლდა მუშათა კლასი, ანუ საქართველო „ნამდვილად დამოუკიდებელი“ გახდა.

ამის საპირისპიროდ ფედერალისტები აღნიშნავდნენ: 26 მაისი - საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის, „რუსთა ბატონობისგან საქართველოს განთავისუფლების დღეა“; 26 მაისი - მთელი ქართველი ხალხის დღესასწაულია; 26 მაისი - საქართველოს სახელმწიფოებრივი აღორძინების და ეროვნული გაერთიანების დღეა. „მისი ეროვნული სხეულის დაქსაქსული ნაწილები გათვითცნობიერდნენ და გაერთსულოვანდნენ; - მუსულმანი, ისრაელი, მარ-

თლმადიდებელი, გრიგორიანი, კათოლიკე, - ყველა მჭიდროდ შე-
მოიკრება დახსნილი დედის გარშემო“.²³

ოგივე პოზიციაზე იდგა „მამვრალთა ხმა“. გაზეთის თქმით, „26 მაისი ყველა ქართველს ერთნაირათ უნდა ახარებდეს“²⁴ და „ქართველი მშრომელი კლასი, - მასწავლებლები, სტუდენტები, მოსწავლეები, მოხელეები და სხ. მრავალნი უნდა თავშეუკავებლათ ერთსულოვნურათ და დარაზმულათ გამოვიდეს ამ დღეს“.²⁵ გა-
ზეთმა გამოაქვეყნა მოწოდებებიც - „მასწავლებლებო, სტუდენტებო და მოწაფეებო შეუდექით 26 მაისის დღესასწაულის სამზადისს!“, „მუშებო ემზადეთ 26 მაისისათვის!“, „ქართველო ერო ძლიერათ აიშალენით 26 მაისის საზეიმოთ, 26 მაისი შენი დღეა“, „არ დაივიწყ-
ოთ 26 მაისი“.²⁶

მემარცხენე ფედერალისტთა ლიდერი თედო ღლონტი სტა-
ტიაში „ჩვენ და თქვენ“ ეკამათებოდა გაზეთ „კომუნისტში“ რ. კ. -ს ხელმოწერით გამოქვეყნებულ სტატიაში „26 მაისი“ გამოთქმულ აზრს, რომ „26 მაისი ბურჟუაზიული დღესასწაულია“. თედო ღლონტი ასაბუთებდა, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის სა-
კითხში „საქართველო ერთია, ქართველი ხალხი ერთია“, რომ „კლასი წარმავალია, ერი მარადიულია“ და „რამდენადაც სოციალიზმს დავუახლოვდებით იმდენადვე ეროვნული ფაქტორი გაიშლება“.

მემარცხენე ფედერალისტები ეთანხმებოდნენ ბოლშევიკებს, რომ „მენშევიკების“ დროს სახელმწიფო პოლიტიკა „არასაკმარისად სოციალისტური“ იყო და საქართველოს დამოუკიდებლობა „სრულად ვერ განხორციელდა“, მაგრამ ეს უმნიშვნელოდ მიაჩნდათ მთავარი მიღწევის ეროვნული სახელმწიფოს შექმნასთან შედარე-
ბით, „ამკარაა თუ რა უმნიშვნელო ჩრდილს აყენებს 26 მაისის და-

²³ მიხაკო ხახანაშვილი. ჩვენი დღესასწაული, - "სოციალისტ-ფედერალისტი", 1921 წ. 15 მაისი N 62, გვ.2

²⁴ ლადიძე. 26 მაისი, - „მამვრალთა ხმა“, 1921 წ. 12 მაისი, N 10, გვ.1

²⁵ ლადიძე. 26 მაისი, - „მამვრალთა ხმა“, 1921 წ. 12 მაისი, N 10, გვ.1

²⁶ ლადიძე. 26 მაისი, - „მამვრალთა ხმა“, 1921 წ. 12 მაისი, N 10, გვ.1

მოუკიდებლობის აქტს მენშევიკური ხელები და მათი ბურჟუაზიული პოლიტიკა“, - აღნიშნავდა ეფ. ჩახუნაშვილი.²⁷

მემარცხენე ფედერალისტები ემიჯნებოდნენ ბოლშევიკებს 26 მაისის „ახალი შინაარსის“ მიებაში.

2. როგორ აღნიშნეს 1921 წლის 26 მაისი

2.1. 26 მაისის მოლოდინი: მოარული ხმები

26 მაისის წინ ატმოსფერო იძაბებოდა და საზოგადოებაში სხვადასხვა ხმები ვრცელდებოდა. ამ ხმების ნაწილს, სრულიად ფანტასტიკურს, სავარაუდოდ თავად ჩეკა ავრცელებდა საზოგადოების დასაშინებლად. ამ ხმების თაობაზე თავად გაზეთი ”კომუნისტი” წერდა. თურმე 26 მაისს ”მენშევიკების პარტია აჯანყებას აპირებდა”, რომ საბჭოთა მთავრობის დადგენილების საწინააღმდეგოდ ”სამფეროვანი დროშებით გამოვლენ მენშევიკები და ნაციონალ-დემოკრატები” და ”სისხლით აღბეჭდენ ხსენებულ დღესასწაულს”, რომ საქართველოში ჩამოსულან და ”ამ დღეს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ გამოვლენ აქ შემოფარებული კრონშტადტის აჯანყების მატროსები”, გამოსვლას აპირებდნენ თურმე ”დამოუკიდებლობის აღიარებით უკმაყოფილო” წითელი არმიის ნაწილები გამოვიდოდნენ ქუჩაში.²⁸

ხალხში მოარული ხმების შესახებ წერდა ნიკოლოზ ჭუმბურიძე: „ვინ იცის რას არ ლაპარაკობდენ ხალხში. ამ დღისთვის ვგონებ ნოე ჟორდანასაც კი მოელოდნენ თბილისში თუ არა ბათუმში მაინც“. ხალხში გავრცელებულმა ხმებმა ბოლშევიკები შეაშინა. „საფრთხე რომ აეცილებიათ, ერთი მხრით იდღესასწაულეს და მეო-

²⁷ ეფ. ჩახუნაშვილი. როგორ ესმის ქართველ ერს 26 მაისი? – „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 1921 წ. 19 მაისი. N 65, გვ.1

²⁸ 26 მაისის დღესასწაული - ”კომუნისტი”, 29 მაისი 1921, N 71, გვ.1

რე მხრით საომრათ მოემზადნენ. ისინი სერიოზულათ ფიქრობდნენ, რომ ამ დღეს მართლა მოხდებოდა რამე“.²⁹

26 მაისის წინ გავრცელებული ხმების შესახებ გაზეთი „კომუნისტი“ შემდეგაც წერდა, ოლონდ ყველაფერს „შოვინისტურ ელემენტებს“ აბრალებდა - „მენშევიკებისა და რამოდენიმეთ სოციალ ფედერალისტების მეთაურობით“, რომელთაც ამით უნდოდათ „საბოტაჟი ოცდა ექვსი მაისის დღესასწაულის“.³⁰

2.2. ეროვნული სიმბოლიკის გაუქმება

გადაწყვეტილება, რომ 26 მაისს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სიმბოლოების გარეშე შეხვედროდნენ, კომუნისტურმა ხელისუფლებამ მალე მოიყვანა სისრულეში. 1921 წლის 22 მაისს გაზეთ „კომუნისტში“ გამოქვეყნდა 20 მაისის თარიღით ხელმოწერილი საქართველოს რევოლუციური კომიტეტის დეკრეტი N 36, რომლითაც უქმდებოდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დროშა და ღერბი. დეკრეტი იუწყებოდა: „ვინაიდან 1921 წლის თებერვლის 25-დან საქართველოში დამყარდა **საბჭოთა ხელისუფლება ე. ი. მშრომელთა დიქტატურა**, საქართველოს სოც. საბ. რესპუბლიკის რევოლიუციონური კომიტეტი სამუდამოდ გაუქმებულად აცხადებს ბურჟუაზიული წესწყობილების ყველა ემბლემებს, როგორც იყო სამფეროვანი დროშა და ძველი ღერბი“.³¹ შემდეგ დეკრეტში აღწერილი იყო საქართველოს ახალი საბჭოური დროშა და ღერბი, ანუ რეალურად „რუსული წითელი დროშა და ნამგალ-ჩაქუჩი“.³² დეკრეტი ძალაში შედიოდა გამოქვეყნებისთანავე, ანუ 22 მაისიდან.

²⁹ ნიკოლოზ (კოლია) ჭუმბურიძე. საბჭოთა საქართველოს ცხოვრებიდან (ბოლშევიკების ექვსი თვის ბატონობის სურათი). თბილისი, 2013, გვ. 97

³⁰ დამოუკიდებლობის დღესასწაული წითელი დროშის ქვეშ - „კომუნისტი“, 28 მაისი 1921, N 70, გვ.1

³¹ დეკრეტი N 36 - გაზ. „კომუნისტი“, 1921 წ. 22 მაისი, გვ.1

³² საქართველოს ამბები - „თავისუფალი საქართველო“, 1921 წ. 15 ივნისი, N 2, გვ. 23

22 მაისს, გარდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სიმბოლიკის გაუქმებისა, რევკომმა "ქართულ შოვინიზმს" კიდევ ერთი მტკივნეული დარტყმა მიაყენა. გამოქვეყნდა დეკლარაცია "აფხაზეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის შესახებ". ამით რევკომი გაემიჯნა მენშევიკურ ხელისუფლებას, "რომელიც არსებითად წარმოადგენდა ქართველ ბურჟუაზიის ხელისუფლებას" და "განსაკუთრებული სიმკაცრით ახშობდა ეროვნულ უმცირესობათა რევოლიუციონურ თვითმოქმედების გამომჟღავნებას".³³

ბოლშევიკებმა კარგად იცოდნენ რას აკეთებდნენ, მათ 26 მაისის ვითომდა საზეიმოდ აღნიშვნის წინ კიდევ ერთხელ დემონსტრაციულად შეურაცხვეს ქართველი ხალხის ეროვნული სიამაყე.

2.3. როგორ აღინიშნა 26 მაისი „საბჭოური“ შინაარსით

26 მაისის „საბჭოური“ შინაარსს კარგად წარმოაჩენდა ამ დღეს გამოსულ „პრავდა გრუზიი“-ში დიდი ასოებით დაბეჭდილი სამი ლოზუნგი: „გაუმარჯოს საბჭოთა საქართველოს მუშებისა და გლეხების დამოუკიდებლობას“, „გაუმარჯოს პატარა ხალხების განმათავისუფლებელ რუსეთის მუშათა და გლეხების დიდ წითელ არმიას“, „გაუმარჯოს მსოფლიო პროლეტარულ რევოლუციას“.

კომუნისტური პროპაგანდა ამტკიცებდა, რომ 26 მაისი „მენშევიკების დროს“ აღინიშნებოდა როგორც დემონსტრაცია „გამოთიშვისა, მოღალატური გამოცალკევებისა მეზობელ ქვეყნების რევოლიუციონურ ძალებისაგან“. 25 თებერვლის შემდეგ კი საქართველო განთავისუფლებულია „რუსეთის კონტრრევოლუციის ძალებისაგან, დასავლეთ იმპერიალისტების გავლენისაგან, განთავისუფლე-

³³ "აფხაზეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის შესახებ"- გაზ. "კომუნისტი", 1921 წლის 22 მაისი, გვ. 1.

ბულია იმ პარტიისაგანაც, რომელიც ყავარჯენი იყო ამ ძალების და გამტარებელი ამ გავლენის“.³⁴

26 მაისი აღინიშნა მთელ საქართველოში. ამ დღეს თბილისში გაიმართა საზეიმო მსვლელობა, სამხედრო პარადი და მშრომელთა დემონსტრაცია. საფუძველი ჩაეყარა კარლ მარქსის, შოთა რუსთაველის და „საქართველოს მშრომელთა გათავისუფლების“ ძეგლებს. შედგა მიტინგები, რომლებზეც სიტყვებით გამოვიდნენ კომპარტიის ცნობილი მოღვაწეები (ფ. მახარაძე, ს. მ. კიროვი და სხვები). დემონსტრაციის მონაწილეებმა საზეიმოდ დადეს „თავისუფალი სოციალისტური საბჭოთა საქართველოს ერთგულების ფიცი“.

„საბჭოური შინაარსის“ განსახიერება იყო 8 ეტლიანი კარნავალი, რომელშიც გამოხატული იყო „საქართველოს ხალხთა განთავისუფლების ისტორია იმპერიალიზმის მონობიდან“. 1-ლი ეტლი განასახიერებდა მეტეხის ციხეს თვითმპყრობელ რუსეთის დროს; მე-2 ეტლი გამოსახავდა მეფის ხელისუფლების დამხობას მენშევიკისა და ბოლშევიკის შეერთებული ძალით; მე-3 ეტლი აჩვენებდა, რომ „ოქტომბრის ამბოხების ჟამს მენშევიკი ჩვენს მტერთა ბანაკში მოექცა“; მე-4 და მე-5 ეტლები განასახიერებდნენ თუ როგორ მოსწყვიტეს მენშევიკებმა საქართველო საბჭოთა რუსეთს და „ანტანტის ტახტისაკენ“ წაიყვანეს; მე-6 ეტლი განასახიერებდა თუ როგორ მოუჭირეს კაპიტალისტებმა საქართველოს მუხრუჭი; მე-7 თავი აჩვენებდა თუ როგორ გაინთავისუფლა თავი ქართველმა ხალხმა; მე-8 ეტლი „განთავისუფლებულ საქართველოს“ წარმოადგენდა. თითოეულ ეტლზე იყო მთხრობელი, რომელიც მაყურებელს განუმარტავდა თუ რას წარმოადგენდა ეტლზე მოთავსებული კომპოზიცია. „კომუნისტის“ თანახმად „ყველგან თავის სვლის დროს კარნავალი ხალხის ყურადღებას იქცევდა, „მომთხრობს უხდებოდა თავის სიტყვების გამეორება“.³⁵

³⁴ დამოუკიდებლობის დღესასწაული წითელი დროშის ქვეშ - „კომუნისტი“, 28 მაისი 1921, N 70, გვ.1

³⁵ 26 მაისის დღესასწაული თფილისში - „კომუნისტი“, 29 მაისი, 1921, N 71, გვ.1

26 მაისის აღნიშვნით გარკვეულწილად გადაიფარა საქართველოს ოკუპაციის წინააღმდეგ მიმართული საპროტესტო აქციები, რომელთა წინააღმდეგაც სრული ძალით აამოქმედეს რეპრესიული მანქანა.

26 მაისის საზეიმო აღნიშვნით საქართველოს კომუნისტურმა ხელისუფლებამ გარკვეული დროით საზოგადოების ნაწილში შეინარჩუნა ილუზია, რომ საქართველოში მოხდა უბრალოდ სახელისუფლო გადატრიალება, ოდესღაც ერთიანი პარტიის ერთმა განშტოებამ ბოლშევიკებმა შეცვალეს მეორე განშტოება - მენშევიკები და საქართველოს დამოუკიდებლობა ხელშეუხებელი იყო.

2.3. რა მოხდა სინამდვილეში 1921 წლის 26 მაისს

თუ როგორ აღინიშნა 26 მაისი ბოლშევიკური სცენარით, ამის აღწერაზე ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ ლეგალურ პრესაში უმკაცრესი ცენზურა დააწესა. მომზადდა ოფიციალური ტექსტი რუსულ ენაზე, რომელიც დაიბეჭდა „პრავდა გრუზი“-ში³⁶ და ის ითარგმნა და გამოქვეყნდა გაზეთებში „კომუნისტი“ და „სოციალისტ-ფედერალისტი“. ამასთან ქართულ ვერსიაში გარკვეული ხარვეზებია გაპარული.

ლეგალურად გამომავალი გაზეთები დიდის ამბით აღნიშნავდნენ, რომ „ბურჟუაზიულ-კონტრრევოლუციურ“ „შოვინისტურმა ძალებმა“ ვერ მოახერხეს 26 მაისის საბოტაჟი, რომ ქალაქის ცენტრალური ქუჩები გაიჭედა „მშრომელთა გაუვალის რაზმებით“, „წითელი დროშებითა და ნამგლის და ჩაქუჩის ემბლემებით ხელში“.³⁷

მაგრამ ემიგრანტული პრესა სულ სხვა სურათს წარმოადგენდა. „თავისუფალი საქართველოს“ ცნობით ხალხმა არ მიიღო ეროვნული დროშის და სიმბოლიკის შეცვლა და „დღესასწაულში მონა-

³⁶ Празднование 26 мая в Тифлисе – «Правда Грузии», 28.05.1921, № 71, с.1-2

³⁷ დამოუკიდებლობის დღესასწაული წითელი დროშის ქვეშ - „კომუნისტი“, 28 მაისი 1921, N 70, გვ.1

წილეობაზე უარი სთქვა. მით უმეტეს, რომ ემინოდათ ბოლშევიკურ პროვოკაციის და სისხლის ღვრის“.³⁸

სოციალ-დემოკრატებმა ბოიკოტი გამოუცხადეს ბოლშევიკების მიერ მოწყობილ 26 მაისის ზეიმს. „ბოიკოტმა პირდაპირ დემონსტრაციული ხასიათი მიიღო“.³⁹ 26 მაისის კომუნისტური აღნიშვნის ბოიკოტირებასთან ერთად სოციალ-დემოკრატები თბილისში „ძმათა სასაფლაოზე“ შეიკრიბნენ, სადაც ასევე ხალხმა მოიყარა თავი. ბოლშევიკებმა „ძმათა სასაფლაოს“ ალყა შემოარტყეს და ხალხი დაშალეს.⁴⁰

„თავისუფალი საქართველოს“ შეფასებით, „ბოლშევიკების 26-მა მაისმა კარიკატურული, „კაზიონი“ სახე მიიღო. მას დაესწრნენ მხოლოდ სპეკულანტები და ჩინოვნიკები, რომელთაც ნაბრძანები ქონდათ დასწრება“.⁴¹ იგივეს აღნიშნავს ნიკოლოზ ჭუმბურიძე: „ბოლშევიკებთან მარტო წითელი არმიელები და უცხო ელემენტები დარჩნენ... ჩვენ ბოიკოტი გამოუცხადეთ და საქართველოს დამოუკიდებლობა ოფიციალურათ არა ქართველებმა იდღესასწაულეს“.⁴²

1921 წლის 26 მაისის „კომუნისტური შინაარსით“ აღნიშვნა არ გამოვიდა. „ხალხმა ამ დღეს აშკარათ სთქვა, რომ მას სწამს 26 მაისი, მაგრამ არ სწამს ბოლშევიკები - მათი არც ავი უნდა და არც კარგი“.⁴³

ნათქვამის საილუსტრაციოდ საკმარისია ერთმანეთს შევადაროთ 26 მაისს რუსთაველის ძეგლის გახსნის აღწერა: გაზეთი „კომუნისტი“ გადმოსცემს ფილიპე მახარაძის სიტყვის დედაარსს. მახარაძის თქმით, „მიუხედავად იმისა, რომ შოთა რუსთაველი არ იყო პროლეტარული პოეტი, მისი იდეები უნდა მისაღები იყვეს ყველა მუშა გლეხისათვის“; შოთა რუსთაველის ძეგლი იდგმება „ნიშნად

³⁸ საქართველოს ამბები, - „თავისუფალი საქართველო“, 1921, N 2, გვ.23

³⁹ საქართველოს ამბები, - „თავისუფალი საქართველო“, 1921, N 2, გვ.23

⁴⁰ ნიკოლოზ (კოლია) ჭუმბურიძე. საბჭოთა საქართველოს ცხოვრებიდან (ბოლშევიკების ექვსი თვის ბატონობის სურათი). თბილისი, 2013, გვ. 97

⁴¹ საქართველოს ამბები, - „თავისუფალი საქართველო“, 1921, N 2, გვ.23

⁴² ნიკოლოზ (კოლია) ჭუმბურიძე. საბჭოთა საქართველოს ცხოვრებიდან (ბოლშევიკების ექვსი თვის ბატონობის სურათი). თბილისი, 2013, გვ. 97

⁴³ საქართველოს ამბები, - „თავისუფალი საქართველო“, 1921, N 2, გვ.24

იმისა, რომ ჩვენ ვაფასებთ შრომას იმ პირებისას, რომლებიც მუშაობენ კულტურისათვის“. კიდევ რამდენიმე გამომსვლელის შემდეგ ეროვნულმა ხორომ „სამჯერ შეასრულა ინტერნაციონალი და ქართული ჰიმნი (დიდება)“.⁴⁴

„თავისუფალი საქართველოს“ ცნობით ძეგლის გახსნას სულ 100 კაცამდე დაესწრო. მათ „გულგრილათ მოისმინეს ფილ. მახარაძის „ორატორობა“ და ოვაციით შეხვდნენ მხოლოდ „დიდებას“, ქართულ ეროვნულ ჰიმნს, რომლის მღერის ნება დაერთოთ ლოტბარისთვის. ხალხმა ის ქუდმოხდილი მოისმინა და სამჯერ გაამეორებინა“.⁴⁵

3. 1922 წელი: საბჭოთა 25 თებერვლის „დაბადება“

3.1. 26 მაისს „საბჭოური შინაარსი“ არ აღმოაჩნდა

1921 წლის 26 მაისი პირველი და უკანასკნელი აღმოაჩნდა, რომლის საზეიმო აღნიშვნაც მოაწყო საქართველოს კომუნისტურმა ხელისუფლებამ. 26 მაისს აშკარად არ ქონდა „საბჭოური შინაარსი“, რადგანაც საბჭოთა რეჟიმი საქართველოში მთლიანად მოსკოვიდან იმართებოდა და მისი დამოუკიდებლობა ბუტაფორიული იყო. გარდა ამისა, საქართველოს კომუნისტური ხელისუფლება ვერ იტანდა ამ თარიღს, რომელიც მისთვის მიუღებელ იდეას განასახიერებდა.

1922 წლიდან ბოლშევიკური ხელისუფლება შეუდგა 26 მაისის, როგორც საქართველოს დამოუკიდებლობის დღის ხსოვნის გადაფარვას 25 თებერვლით - თბილისში რუსეთის წითელი არმიის შემოსვლის დღით. 25 თებერვალი გამოცხადდა საბჭოთა საქართველოს „დაბადების დღედ“, რომლითაც დაიწყო საქართველოს „ნამდვილი დამოუკიდებლობა“. ომი მას შემდეგ, რაც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ დედაქალაქი დატოვა,

⁴⁴ 26 მაისის დღესასწაული თბილისში - „კომუნისტი“, 29 მაისი, 1921, N 71, გვ.1

⁴⁵ საქართველოს ამბები, - „თავისუფალი საქართველო“, 1921, N 2, გვ.23

კიდევ სამი კვირა გრძელდებოდა. თუმცა ბოლშევიკების მეხსიერების პოლიტიკაში ამას ყურადღება არ ექცეოდა.

3.2. 25 თებერვლის „ისტორიული მნიშვნელობის“ ბოლშევიკური დასაბუთება

საქართველოს საბჭოთა ოკუპაციის პირველ წელს ახალი ხელისუფლება წარმოდგენილი იყო „რევოლუციური კომიტეტების“ სახით. ახალი ხელისუფლების დემოკრატიული ფასადის უზრუნველსაყოფად 1922 წლის 25 თებერვალს მოიწვიეს სრულიად საქართველოს მუშათა და გლეხთა ყრილობა, რომლის დელეგატების შერჩევას მკაცრად აკონტროლებდა ბოლშევიკური რეჟიმი. ყრილობას წარმოადგენდნენ საქართველოში ჭეშმარიტად ხალხის მიერ არჩეულ ხელისუფლებად.

1922 წლის 25 თებერვალს გაზეთ „კომუნისტში“ გამოქვეყნდა რამდენიმე სტატია, რომელშიც საბუთდებოდა ამ თარიღის მნიშვნელობა.⁴⁶ არგუმენტები შემდეგნაირად იყო წარმოდგენილი:

- საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა არ ყოფილა დამოუკიდებელი სახელმწიფო, რადგანაც მენშევიკები რევოლუციის და მშრომელთა ინტერესების მოღალატეები იყვნენ და საქართველო იყო „საერთაშორისო რეაქციის დიქტატურის ბუდე“;

- საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებით საქართველოს მუშებმა და გლეხებმა მიიღეს თავისუფლება, ხოლო საქართველომ - ჭეშმარიტი დამოუკიდებლობა;

- მუშებმა და გლეხებმა გამარჯვება მოიპოვეს „რუსეთის მუშურ-გლეხური არმიის“ დახმარებით, უფრო სწორად კი - საერთაშორისო რევოლუციური პროლეტარიატის წითელი არმიის დახმარებით;

⁴⁶ ს. ანდრიაძე. 25 თებერვალი 1922 წ.; ვ. ბახტაძე. 25 თებერვლის საერთაშორისო მნიშვნელობა; რ. კალაძე. 25 თებერვალი; გ. მეტუკე. ერთი წელი; ორი დროშა;

- საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება იყო საერთაშორისო პროლეტარული რევოლუციის მორიგი გამარჯვება საერთაშორისო მენშევიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში; „საერთაშორისო რევოლუციამ 25 თებერვალს მოიპოვა კიდევ ერთი დიდი და მნიშვნელოვანი გამარჯვება საერთაშორისო რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლაში“.⁴⁷

როგორც ჩანს მოტანილი არგუმენტებიდან, საქართველოში სამხედრო ინტერვენცია და ოკუპაცია განიხილებოდა „მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის“ კონტექსტში; საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სათავეში მყოფი სოციალ-დემოკრატები კი მიიჩნეოდნენ მეორე ინტერნაციონალის - „საერთაშორისო მენშევიზმის“ ნაწილად, ის კი მთავარ დამნაშავედ ცხადდებოდა იმაში, რომ „მსოფლიო პროლეტარული რევოლუცია“ ჯერ კიდევ არ იყო გამარჯვებული.

დღეს ეს არგუმენტები სასაცილოდ გამოიყურება, მაგრამ მაშინ ბოლშევიკები ცდილობდნენ ამაში დაერწმუნებინათ საქართველოს მოსახლეობა.

1922 წლის 25 თებერვალს მოწვეულ საბჭოების ყრილობაზე დიდ იმედს ამყარებდნენ მემარცხენე ფედერალისტებიც, რომელთაც დიდი ხნის შესვენების სახით კვლავ დართეს ნება გამოეცათ გაზეთი, ამჯერად „ტრიბუნის“ სახელწოდებით. მემარცხენე ფედერალისტების აზრით, საქართველოში გასაბჭოების შემდეგ თუკი რამ შეცდომები იყო, ეს დროებითი ხელისუფლების - რევკომების ბრალი იყო. „ჩვენ კარგად ვიცით, რომ რევკომების სისტემით წარმოებული პოლიტიკა არ შეიძლება ყოფილიყო მიზანშეწონილი და დამაკმაყოფილებელი“. გაზეთის შეფასებით საბჭოების ყრილობის გახსნით 25 თებერვალს „ახალი ხანა იწყება საქართველოს ისტორიაში“.⁴⁸ ამიერიდან ბოლო უნდა მოღებოდა „ყოველნაირ მითქმა

⁴⁷ ვ. ბახტაძე. 25 თებერვლის საერთაშორისო მნიშვნელობა - „კომუნისტი“, 25 თებერვალი 1922, გვ.2

⁴⁸ 25 თებერვლის წლისთავი - „ტრიბუნა“, 25 თებერვალი 1922, გვ.1

მოთქმას, თითქოს საქართველოს მშრომელ მასსას ძალით ახვევენ თავზე საბჭოთა ბატონობის სისტემას“.⁴⁹

3.3. 26 მაისის ჩანაცვლება 25 თებერვლით

1922 წლის 25 მაისს გამოქვეყნდა სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ ორი დღით ადრე (1922 წლის 23 მაისს) გამოცემული ბრძანება, რომლის თანახმადაც „საქართველოს ნამდვილი დამოუკიდებლობის დღესასწაულად“ გამოცხადდა საქართველოს საბჭოთა პირველი ყრილობის დღე - 25 თებერვალი.⁵⁰

იქვე გამოქვეყნებული იყო მოწინავე სტატია „საქართველოს ნამდვილი დამოუკიდებლობის დღესასწაული“, რომელშიც „ასაბუთებდნენ“, თუ რატომ იყო 25 თებერვალი „ნამდვილი დამოუკიდებლობის“ მომტანი:

- საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებით (1918 წლის 26 მაისს) ქართველი მენშევიკები ჩამოსცილდნენ „რევოლუციის და სოციალიზმის გზას“, რასაც დაადგა საბჭოთა რუსეთი და „შკარა მტრების ბანაკში მოექცნენ“, აირჩიეს „კონტრრევოლიუცია და ბურჟუაზიული წყობილება“. „რევოლიუციის წინააღმდეგ მათ აღმართეს ნაციონალური სახელმწიფოებრივობის კედელი“;

- მენშევიკებმა საქართველო გადააქციეს „საექსპლოატაციო ახალშენად და დასაყრდენ ბაზად რუსეთის რევოლიუციის წინააღმდეგ გასალაშქრებლად“;

- მენშევიკების დროს საქართველოს დამოუკიდებლობა და სუვერენობა იყო „ფრიად მოჩვენებითი, ეფემერული იყო“;

- 1921 წლის 25 თებერვალს საქართველოს მშრომელმა ხალხმა მოიშორა მენშევიკების მონობის უღელი და „საქართველო ისევ დუკავშირდა რევოლიუციას და საბჭოთა რესპუბლიკებს“;

⁴⁹ 25 თებერვალი - „ტრიბუნა“, 25 თებერვალი 1922, გვ.3

⁵⁰ ბრძანება N 5 სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისა - „კომუნისტი“, 25 მაისი 1922, N 117, გვ.1

- 25 თებერვალი არის „საქართველოს მშრომელთა განთავისუფლების დღე“ „ყოველგვარი სოციალურ და ეროვნულ მონობისა და ჩაგვრისაგან“;

- „მენშევიკების 26 მაისის დამოუკიდებლობა“ არის სიმბოლო ხალხის ხალხის მტრების ბატონობის აღდგენისა და მშრომელი მასების ისევ დამონებისა.⁵¹

ყველა ეს თეზისი სიცრუეს ემყარებოდა და ვინც მათ ექვევებოდა დააყენებდა იქნებოდა თავისუფალი ხალხის „ამკარა მტერი“. ამერიიდან 26 მაისის აღნიშვნის მცდელობა მიიჩნეოდა უცხოეთიდან მართულ „კონტრრევოლუციურ გამოსვლად“.

3.4. როგორ აღნიშნა 1922 წლის 26 მაისი

28 მაისს „კომუნისტი“ გამოაქვეყნა მიმოხილვა თუ როგორ ცდილობდნენ „ანტისაბჭოთა პარტიები“ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში 26 მაისის აღნიშვნას და როგორ არ მიუღია ამ გამოსვლებს მასიური ხასიათი და ჩაიშალა გეგმა „აჯანყების მოწყობისა“.⁵² 30 მაისს კი გამოქვეყნდა მოწინავე, რომელიც ამტკიცებდა, რომ „მენშევიკებს და საერთოდ ყველა შოვინისტ-ნაციონალისტებს ჩვენმა მშრომელმა მასსამ შეაქცია ზურგი“ და ბოლშევიკები „მაგრად გრძნობენ თავის თავს საქართველოში“.⁵³

თუმცა მეორე დღეს საქართველოს ბოლშევიკური ხელისუფლების ხელმძღვანელი (სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე) ფილიპე მახარაძე ეხებოდა რა ქართული პოლიტიკური პარტიებისა და ევროპული სოციალისტური პარტიების მოთხოვნას საქართველოდან საბჭოთა რუსეთის ჯარების გაყვანის თაობაზე, აღნიშნავდა, რომ „საქართველო-

⁵¹ საქართველოს ნამდვილი დამოუკიდებლობის დღესასწაული - „კომუნისტი“, 25 მაისი, 1922, N 117, გვ.1

⁵² კონტრ-რევოლუციონური გამოსვლა - „კომუნისტი“, 28 მაისი, 1922, N 119, გვ.2

⁵³ საკმარისია გაკვეთილად თუ არა? - „კომუნისტი“, 30 მაისი, 1922, N 120, გვ.1

დან დღეს საბჭოთა რუსეთის წითელი ჯარის გაყვანა, ეს იქნებოდა საბჭოთა ხელისუფლების დამარცხება საქართველოში“. მახარამის თქმით, „ქართული წითელი არმია“ სუსტი იყო და ვერ გაუძლებდა იმპერიალისტური ქვეყნების ინტერვენციას, რაც მაშინვე დაიწყებოდა, როგორც კი რუსეთის წითელი არმია გავიდოდა საქართველოდან. მახარაძე დიდის ამბით აცხადებდა, რომ საბჭოთა რუსეთი საქართველოდან ჯარს გაიყვანდა მხოლოდ მაშინ, „როცა სრულიად გაქრება საფრთხე საბჭოთა რესპუბლიკებზე თავდასხმისა როგორც შიგნიდან, ისე გარედან“, ეს კი გულისხმობდა მსოფლიოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას.⁵⁴

თუ რა ხდებოდა საქართველოში 1922 წლის 24-26 მაისს, ამის შესახებ დაწვრილებითაა მოთხრობილი მოვლენათა ცხელ კვალზე 1922 წლის ივნისში გამოცემულ მოკლე პროკლამაციაში „დამოუკიდებლობის დღე საქართველოში (ცნობად - პოლიტიკური პარტიებისაგან)“.⁵⁵ „კომუნისტების სამფლობელოში სიმართლეს ვერასოდეს შეიტყობთ, ამიტომ ჩვენ განვიზრახეთ, მივაწოდოთ ქართველ ხალხს მოკლე ცნობები იმის შესახებ, თუ რა მოხდა საქართველოში 24-26 მაისს“, - წერდნენ პროკლამაციის ავტორები.⁵⁶

ბოლშევიკების წინასწარი რეპრესიები დაიწყო მაისის პირველი რიცხვებიდან, „აპატიმრებდნენ სრულიად უსაფუძვლოთ, მხოლოდ იმისთვის, რომ ქართველები იყვნენ“, 16 მაისს გაიცა ბრძანება ყველა სახის სასწავლებლის 20 მაისისათვის დაკეტვის თაობაზე, მოსწავლე ახალგაზრდობას და მასწავლებლებს კი წინადადება მიეცათ დაუყოვნებლივ დაეტოვათ თბილისი. რკინიგზას დაევალა 24 მაისამდე სპეციალური მატარებლების მომზადება ახალგაზრდების

⁵⁴ ფილიპე მახარაძე. რას თხოულობენ? - „კომუნისტი“, 31 მაისი, 1922, N 121, გვ.1

⁵⁵ დოკუმენტის პუბლიკაცია: ლია კერესელიძე. 1922 წლის 26 მაისი საქართველოში - „საარქივო მოამბე“ (შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი), N 9, 01.07.2010, გვ.4-22

⁵⁶ ლია კერესელიძე. 1922 წლის 26 მაისი საქართველოში - „საარქივო მოამბე“, N 9, 2010, გვ.7

უფასოდ გადასაყვანად, თუმცა მოსწავლე ახალგაზრდობის დიდმა ნაწილმა უარი თქვა თბილისიდან გამგზავრებაზე.

23 მაისს გამოქვეყნდა ბრძანება, რომლის თანახმადაც საქართველოს დამოუკიდებლობის დღედ გამოცხადდა 25 თებერვალი და გაუქმდა 26 მაისის დღესასწაულის უქმე დღე. ამ ბრძანების შემდეგ თბილისი სამხედრო ბანაკს დაემსგავსა. „23 მაისის საღამოდან ყველა მნიშვნელოვანი პუნქტები და სტრატეგიული ადგილები რუსის ჯარმა დაიჭირა. ქუჩებში გაძლიერებული ცხენოსანი და ქვეითი პატრულები ჩადგა. ქალაქში კომუნისტების მობილიზაცია გამოცხადდა. ქართველი ჯარი ყაზარმებში ჩაკეტეს და გარეთ გამოსვლა აუკრძალეს“. ამავე დამეს გავრცელდა საქართველოს ყველა პოლიტიკური პარტიის პროკლამაციები.

ბოლშევიკები რომ 26 მაისის აღნიშვნას წინააღმდეგობას გაუწევდნენ, ამას წინააღმდეგობის მოძრაობა კარგად ხვდებოდა, ამიტომ გადაწყვიტეს 26 მაისის აღნიშვნა ადრე დაეწყოთ - 24 მაისიდან. მაგალითად, ქართულ უნივერსიტეტში 24 მაისის გამოსვლის დროს უნივერსიტეტს ჯარისკაცებმა ალყა შემოარტყეს. სხვებთან ერთად დააპატიმრეს ივანე ჯავახიშვილი და ანდრია რაზმაძე.⁵⁷

ამ გამოსვლასა და ივანე ჯავახიშვილის მონაწილეობის თაობაზე საინტერესო ჩანაწერი აქვს დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძეს თავის დღიურში: „დიდი შეტაკება მომხდარა უნივერსიტეტთანაც; შენობა უკვე გარე-მოცული იყო წითელ არმიელთაგან, უნივერსიტეტში აღარ უშვებდნენ არც სტუდენტობას, არც პროფესორებს. როდესაც რექტორი ივანე ჯავახიშვილი შედიოდა ეზოში, შეაჩერეს ის რუს-არმიელებმა, არ გაუშვეს, რექტორი ეკითხება მათ ქართულად: „რა ამბავიაო“. რუსები უპასუხებენ: „არ გვესმის, რას ლაპარაკობ, გველაპარაკეთ რუსულად, გასაგებ ენაზეო“! ჯავახიშვილს ვერ დააძრევინეს რუსულად ვერც ერთი სიტყვა, დააპატიმრეს ისიც, მაგრამ მალე გა-

⁵⁷ თენგიზ ენდელაძე. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი - საბჭოთა ძალოვანი სტრუქტურების მარწუხებში (1921-1925 წწ.) - წმინდა გრიგოლ ფერაძის სახელობის თბილისის უნივერსიტეტი. შრომების კრებული, I, 2009, გვ.107

ანთავისუფლეს; ასევე მოექცნენ პროფესორ რაზმაძესაც და სხვებსაც“.⁵⁸

აქცია გაგრძელდა: „სტუდენტობა - ქალები თუ ვაჟები - დაიძრა ვერის სასაფლაოსაკენ, აქ გამართეს დიდი მიტინგი, აუშვეს ეროვნული დროშები; მაგრამ ფიცხლად გარს შემოურტყა მათ წითელ-არმიელები და მილიციელების რაზმები; მოხდა შეტაკებანი! გამძვინებულ ვეფხვივით იბრძოდენ ქართველი ქალები - სტუდენტები, ბევრს ცხვირ-პირი ჩაამტვრიეს, ტანისამოსი შემოაფხრიწეს, დააპატიმრეს და ციხეები თუ „ჩეკები“ აავსეს... აი, რით დასრულდა თბილისში 24 მაისის გაფიცვა, რომელსაც კომუნისტებმა „აჯანყება“ უწოდეს...“

24-26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღნიშვნამ, „საქართველოს საოკუპაციო მდგომარეობის გამო დემონსტრაციამ ქვეყნის ყველა კუთხეში საპროტესტო ხასიათი მიიღო“.⁵⁹

დასკვნა

1921 წლის 26 მაისის აღნიშვნით საქართველოს კომუნისტი მმართველები ცდილობდნენ საზოგადოების ნაწილში მაინც შეენარჩუნებინათ ილუზია, რომ საქართველო დამოუკიდებელ, სუვერენულ სახელმწიფოდ რჩებოდა. საზოგადოების ამ ნაწილის პოზიციას გამოხატავდნენ მემარცხენე ფედერალისტები და სხვა მემარცხენე პოლიტიკური ჯგუფები, რომლებიც საბჭოთა ნიადაგზე დარჩნენ. მათ ბოლშევიკური რეჟიმი დროებით გაზეთების გამოცემის შესაძლებლობასაც აძლევდა.

1922 წლიდან დაიწყო 26 მაისის ჩანაცვლება 25 თებერვლით - თბილისში რუსეთის წითელი არმიის შემოსვლის დღით. 1922 წლის 25 თებერვალს მოწვეული იქნა „საქართველოს საბჭოების

⁵⁸ ნიკიტა თალაკვაძე. მოქალაქე-მღვდლის დღიურიდან. თბ.: ლიტერატურის მუზეუმი, 2013, გვ.255

⁵⁹ ლია კერესელიძე. 1922 წლის 26 მაისი საქართველოში - „საარქივო მოამბე“, N 9, 2010, გვ.21

ყრილობა“ და ეს დღე გამოცხადდა „საქართველოს ნამდვილი დამოუკიდებლობის დასაწყისად“. ამერიიდან კომუნისტურმა ხელისუფლებამ ბრძოლა გამოუცხადა 26 მაისის აღნიშვნას და ცდილობდა გაექრო მისი ხსოვნა. სამაგიეროდ დიდი ზეიმით აღინიშნებოდა 25 თებერვალი. ამ დროიდან 26 მაისი გადაიქცა საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლის სიმბოლოდ. მეხსიერების ორივე პოლიტიკა ემყარებოდა ისტორიულ და თეორიულ ნაშრომებს და პოლიტიკურ პუბლიცისტიკას.

Malkhaz Matsaberidze

The 26th of May in the Context of the Memory Politics (1921-1922)

The Soviet regime, imposed on Georgia in February-March, 1921, after its occupation by the Russian Red Army, claimed that it would defend the sovereignty of Georgia, thus it was forced to celebrate the 26 of May in 1921; although the new government tried to attach the “Soviet Content” to it through claiming that after the Sovietization the true freedom was gained by the workers of Georgia. Although, this was a dangerous move, as the May 26 represented the symbol of the independent statehood of Georgia; thus, it was immediately abandoned by the communist regime. From 1922, the Soviet Rule prohibited the celebration of the May 26 and it was substituted by the February 25 – the day of entrance of the Russian Red Army in Tbilisi, which was declared as the day of the “Soviet Georgia.”

